

Eva Illouz. Foto: Albert Armengol.

Åsa Magnusson

Upplevelsen av att ha friheten att välja

*Om Eva Illouz bok Därför tar kärleken slut
– de negativa relationernas sociologi*

Vad kan en sociolog säga om kärlek? Är inte kärleken framförallt en domän för psykologer eller möjligen filosofer? Och vad har ord som »sexting« och »ghosting« med kärlek att göra? Eva Illouz, professor i sociologi vid The Hebrew University i Jerusalem, har under de senaste tjugo åren ägnat sig åt ett forskningsprojekt där hon studerat kapitalismens och modernitetens inflytande på vårt känslö- och kärleksliv. Det har resulterat i flera böcker, varav Därför tar kärleken slut – De negativa relationernas sociologi (Daidalos 2020) är den senaste.

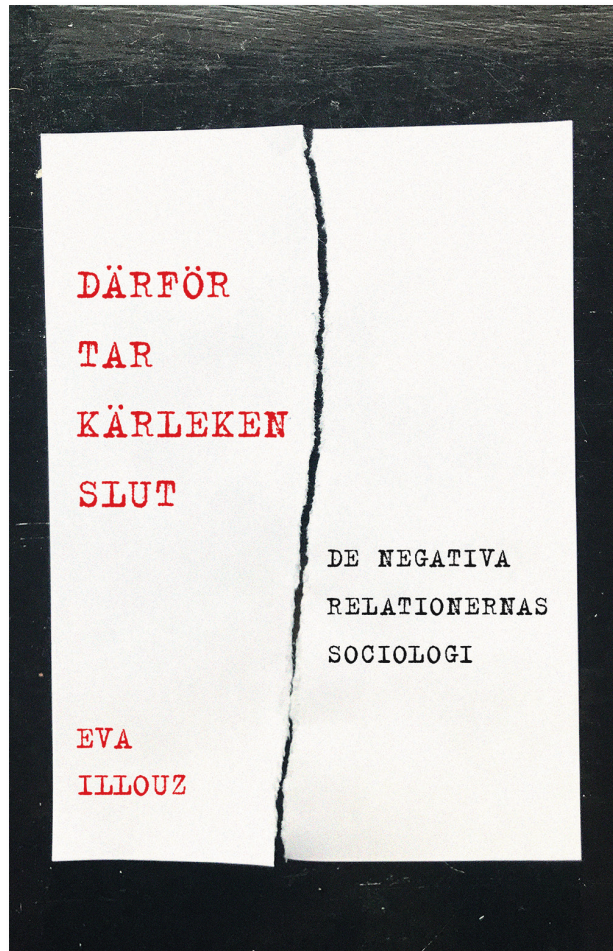
När min farmor Svea skulle beskriva hur hennes föräldrar, Dagmar och Anders, träffades för över ett sekel sedan så gjorde hon det kortfattat och sakligt. Anders var en efterhängsen friare och trots att han hade rykte om sig att ha ett besvärligt humör så tackade Dagmar till sist ja till hans frieri. De hade liknade bakgrunder och kom att driva mejeri i Äsperöd i Skåne under många år tillsammans. Det känslomässiga läget mellan dem sammanfattade min farmor med orden »de hyste inga varmare känslor för varandra«.

Att deras relation i första hand inte byggde på övervallande känslor som skulle bekräftas var ingenting märkligt, utan ett utslag för det Illouz kallar för *partnervalets ekologi och arkitektur*, de premisser som vi gör våra val utifrån, vilka i grunden har förändrats, menar hon. I en tidigare bok, *Därför gör kärleken ont – En sociologisk förklaring* (Daidalos 2013), visar hon hur partnervalet i takt med moderniteten och den kapitalistiska marknadens framväxt alltmer frigjorts från kollektiva referensramar såsom familj och vänner och övergått i en självreglerande marknad där dejtingappar är ett av många möjliga sätt att knyta nya kontakter på. Sökprocessen har individualiserats och sexualiteten har fått en framskjutande roll.

Intervjuer, exempel från litteratur, dejtingsidor, rådgivningsspalter och ett brett fält av vetenskapliga referenser utgör grunden för Illouz undersökning. Det är ett imponerande arbete hon har gjort. Dels är det en utmaning, vilket Illouz själv påpekar i bokens inledning, att lyfta blicken från sig själv och sin egen samtid. I ett annat verk av Illouz, *Israel – sociologiska essäer* (2016), nämner hon filosofen Hannah Arendts uttryck »desintresserad intelligens«, som är passande i sammanhanget. Det handlar om att lyckas frigöra sig från de definitioner man har av sig själv och den egna identiteten för att kunna förstå och bedöma världen ur flera perspektiv. Jag tänker att det kan gälla såväl en individ som ett kollektiv.

Dels visar sig hennes intention, att ta reda på vad sociologin kan tillföra ett område som psykologin tidigare på ett symptomatiskt sätt mer eller mindre har haft ensamrätt till, vara mycket givande. Visserligen har andra sociologer, som till exempel pionjären Antony Giddens, tagit sin utgångspunkt i intimsfären förut och studerat hur förändringar av den påverkat samhällsstrukturer, men inte utifrån en lika komplex samtid.

Några nyckelord i Illouz undersökning är »frihet«,

Omslag till *Därför tar kärleken slut*. Översättning: Svenja Hums.

»val«, »känslor« och »marknad«. Frihet i det här fallet handlar om autonomi, oberoende och självbestämmande. Det är framförallt upplevelsen av att ha friheten att välja som betonas, vilken är central för människor i ett liberalt och kapitalistiskt samhälle. Valet kräver ett utbud, vilket tekniken, liksom konsumtionskulturen på gott och ont, möjliggjort. Våra val kan vara av olika karaktär. Ur historisk synvinkel har till exempel äktenskapet varit ett tydligt, definierbart val som kunnat studeras av sociologer. Men vår tid rymmer även andra, mer svårdefinierade val, som Illouz väljer att kalla för negativa val. Exempel på negativa val är tillfälliga sexuella förbindelser och cybersex. Det är relationer där vi inte förväntas engagera oss känslomässigt och banden mellan parterna är svaga. Illouz värderar inte, men ställer i filosofisk anda frågor och är kritisk. Vad gör de negativa valen med oss? Vems frihet är det vi talar om?

Finns det någon eller några som tjänar på friheten? Hennes underökning synliggör en del av de krafter och strukturer som, utifrån olika intressen, verkar runt omkring oss.

Att utgå ifrån hur våra relationer slutar hör ihop med de negativa valen. Illouz skriver att vår kultur vimlar av skildringar av de ögonblick då vi inser att vi är förälskade, men att det finns desto färre beskrivningar av den stund då vi väljer att avsluta en relation, ibland knappt innan den har inletts. Idag används begreppet *ghosting* för att beskriva en relation där den ena av parterna väljer att »gå upp i rök«, utan att förklara sig. Varför har det blivit vanligare? Och vad säger sättet vi avslutar våra relationer på om vår kultur? I en av bokens intervjuer berättar en ung man hur han gör slut med sin flickvän efter en dålig dag på jobbet. I andra intervjuer framkommer det att parterna, efter flera år tillsammans, inte vet om de har en relation eller inte. Nya begrepp, som BTP (*Boyfriendly Type person*) och GTP (*Girlfriendly Type person*) har vuxit fram. De uttrycker en relation där man inte är uttalad pojkvän eller flickvän än, men att relationen man befinner sig i innefattar mer än vänskap.

Min farmors pappa, Anders, var väl medveten om vilka regler han skulle följa när han uppvaktade sin kommande maka Dagmar. Idag däremot, menar Illouz, är det desto otydligare vad som gäller när vi ger oss in i, eller avslutar kärleksrelationer. Till skillnad från andra områden där parter ska komma överens, till exempel i affärssammanhang, upprättas det sällan kontrakt där ett tydligt syfte uttalas i en kärleksrelation och villkoren är okända för de som befinner sig i den. Följaktligen finns det inte heller några åtgärder att vidta om någon av parterna är missnöjd. Det leder till ovisshet på många plan, inte minst känslornas, och ökar behovet av terapeuter och andra rådgivare. Då valen vi gör idag för det mesta är en angelägenhet för den enskilde, är det också upp till individen att lösa de problem som uppkommer. Det gör Illouz undersökning än mer intressant eftersom den tvingar oss att lyfta blicken från det individuella planet och ställa frågor och söka lösningar som involverar flera aktörer och rör flera nivåer.

I arvet efter den emotionella modernitet, som började växa fram redan under romantiken och banade väg för känslans betydelse i valet av relationer, har känslans utrymme återigen krympt, idag till förmån för sexualiteten, menar Illouz.

Sexuella relationer förknippas inte längre med synd

och skam och att njuta av sin sexualitet ses som en rättighet och en väg till autenticitet. I och med det har sexualitetens entré i våra relationer också förändrats. Om den tidigare utvecklades efter en period av uppvaktning och inträdet i ett gemensamt socialt sammanhang, hamnar den nu i ett initialt skede, vilket gör målet med relationen otydligare, menar Illouz. Utgångspunkt och slutpunkt kan sammanfalla, samtidigt som kroppens upplevelser allt oftare frigörs från känslornas.

En viktig tes i Illouz arbete är sammanflätningen av våra sexuella vanor med ekonomi. Hon talar om det »ekonomiska-sexuella subjektet« och »hypersubjektet«. Mot bakgrund av att »[D]et sexuella begäret skapar ett ekonomiskt värde samtidigt som varor är involverade i skapandet av sexuella begär«, blir begreppet tydligare. I dagens dejtingappar värderas en person framförallt efter det visuella intryck hen ger, men även efter de konsumtionsvanor och preferenser hen har. Att uttrycka planer eller önskingar om framtiden ses inte som en tilldragande faktor, enligt flera av bokens intervjupersoner. Eftersom det är i framtiden långvariga relationer och familjebildning blir till, involveras inte tankar på det. Istället använder Illouz ordet »shopping-beteende« för att beskriva den interaktion som sker där.

På vissa plattformar ägnar man sig åt *sexting*. Det innebär att man ger sig in i en konversation av sexuell karaktär direkt genom att man skickar nakenbilder och skriver upphetsande meddelanden till varandra. I kommunikationen delas kroppen upp i mindre bitar, parceleras, och sexuella attribut som könsorgan, rumpor och bröst lösgörs från den helhet kroppen utgör. Dessa »skopiska marknader«, som Illouz kallar dem, kännetecknas också av värderingar av binärt slag, där man antingen »gillar« eller »inte gillar« det man ser. Flera intervjupersoner, varav övervägande kvinnor, talar om rädslan för att nedvärderas och om vikten av att lyckas upprätthålla sitt (sexuella) värde, även då de befinner sig i en uttalad relation. I boken drar Illouz slutsatsen att mäns värde är konstant, medan kvinnors värde förändras. Det beror framförallt på det stora utbudet, där män i högre grad har tillgång till flera partner. Men också på den distanserade interaktionen, vilken passar män bättre.

Trots att den skopiska marknaden fungerar som en modern arena där olika »varumärkesjag« kan iscensättas leder den tankarna till forna tiders boskapsmarknader. Marknader där kroppar visades upp och bedömdes.

Kroppar som kunde stiga eller sjunka i värde beroende på hur eftertraktade de var. I efterdyningarna av Me too-rörelsen är det rimligt att ställa frågan huruvida det är en önskvärd utveckling. De tekniska landvinningar som möjliggjort den nya tidens virtuella möten verkar ha försvårat för dagens människa, och framförallt kvinnor, att upprätta riktmärken som tidigare varit viktiga i sociala relationer: strävan efter interaktion baserad på ömsesidighet och tillit. När känslor av förvirring och ovisshet inträder har lösningarna tidigare handlat om introspektion; att besöka psykologen, eller söka efter svar i självhjälpsböcker. Efter läsningen av *När kärleken tar slut* torde många inse att ansvaret inte framförallt ligger hos individen, utan snarare i de marknadsmässiga strukturer som växt fram och möjliggjort dagens komplexa forum för social interaktion. *När kärleken tar slut* innehåller inga lösningar, men Illouz visar att flera perspektiv än de som hittills dominerat fältet är nödvändiga och att sociologin har mycket att tillföra det. Hennes bok lyfter läsarens blick och synliggör vår samtid på ett sätt som inbjuder till fortsatta diskussioner. ■